

Huiselijk geweld door kinderen en jongeren tegen hun ouders

Kernbevindingen uit verkennend onderzoek

Over *huiselijk geweld door kinderen en jongeren gericht op ouders* is in Nederland niet veel bekend. Movisie en TNO voerden een verkennend onderzoek uit om kennis te verzamelen over de aard en omvang en om aanknopingspunten te bieden voor preventie en hulp. In deze samenvatting zijn de belangrijkste bevindingen, conclusies en aanbevelingen samengebracht.

Voor de leesbaarheid spreken we over 'oudermishandeling', en hoewel het onderscheid niet altijd valt te maken, over 'plegers' (kinderen en jongeren) en 'slachtoffers' (ouders).

Wat is oudermishandeling?

De definities van oudermishandeling verschillen in de wetenschappelijke literatuur per onderzoek en per land. Vaak wordt er alleen fysiek geweld onder verstaan. In Nederland is er nog geen overeenstemming over een definitie. In dit onderzoek hanteerden we de volgende (voorlopige) definitie: oudermishandeling is niet-incidenteel geweld in het gezin, gepleegd door een jeugdige van 12 tot 23 jaar, en is gericht op (een van) de ouders/verzorgers. Het gaat om herhaaldelijk en ernstig geweld dat niet alleen te verklaren is vanuit de puberteit. Het geweld kan psychisch, fysiek en seksueel zijn, maar ook financiële uitbuiting betreffen. Uitgezonderd van de definitie zijn (ex-)partnergeweld, geweld tussen broers en zussen en oudermishandeling (maar deze vormen kunnen wel voorkomen naast het geweld tegen de ouders/verzorgers).

Aanbevelingen

- *Formuleer een eenduidige Nederlandse definitie, zodat oudermishandeling te agenderen, te registreren, aan te pakken en te onderzoeken is. Ouders, kinderen, jongeren en professionals kunnen dan woorden geven aan deze vorm van huiselijk geweld, en daardoor gehoord en geholpen worden.*
- *Maak het mogelijk om oudermishandeling volgens een eenduidige definitie te registreren bij politie, SHG's en gemeenten (bij huisverboden 18- tot 23-jarigen).*

Hoe vaak komt oudermishandeling voor?

Uit de systematische literatuurstudie komen slechts drie grootschalige kwantitatieve studies:

- In de VS zegt 11 tot 20 procent van de ouders slachtoffer te zijn (geweest) van (alleen of minimaal) fysiek geweld van hun kind(eren) in het voorafgaande half tot één jaar (Pagani e.a., 2003; 2009; respectievelijk Ulman en Straus, 2003).
- In Canada zegt 6,5 tot 11 procent van de jongeren zich hieraan schuldig te maken (Peek, 1985; Agenew en Huguley, 1989; Brezina, 1999).

In Nederland is het vóórkomen van oudermishandeling niet specifiek onderzocht onder de algemene bevolking. Wel zijn de volgende percentages bekend die een grove indicatie geven:

- In Van der Veen en Bogaerts (2010) noemt 7 procent van de slachtoffers van huiselijk geweld 'mijn kind' als pleger en dit betreft naar schatting 12 procent van de huiselijk geweld –plegers jaarlijks (oudermishandeling kan echter deel uitmaken van deze percentages).
- Bij één Bureau Jeugdzorg blijkt oudermishandeling aan de orde bij bijna 8 procent van de (bij het crisisinterventieteam) aangemelde jongeren (Schoneveld, 2010).
- Ongeveer 10 procent (ruim 9500 in 2012) van alle incidenten van huiselijk geweld die jaarlijks ter kennis komen van de politie, heeft betrekking op de eigen ouders als slachtoffers (dit percentage is exclusief oudermishandeling), (Ferwerda en Hardeman, 2013).

Daarnaast hebben we in de verkenning onderzocht hoeveel meldingen van oudermishandeling binnenkomen bij de Steunpunten Huiselijk Geweld (SHG). Daaruit bleek het volgende.

- Op jaarbasis krijgen de SHG's minimaal 2000 meldingen van oudermishandeling binnen.
- In 2011 werd naar schatting 11 procent van de tijdelijke huisverboden opgelegd aan jongeren van 18 tot 23 jaar (partnergeweld kan echter deel uitmaken van dit percentage).

Aanbeveling:

- *Meer onderzoek naar de aard en prevalentie van oudermishandeling en naar effectiviteit van diverse hulpprogramma's is nodig. Neem deze vorm van geweld expliciet mee in een volgend bevolkingsonderzoek naar huiselijk geweld.*

Wie zijn plegers en slachtoffers?

Het algemene beeld dat uit de wetenschappelijke literatuur naar voren komt, is dat oudermishandeling vooral wordt gepleegd door inwonende jongens vanaf 14/15 jaar, dat het veelal gericht is op alleenstaande, blanke, biologische moeders, en dat dit gezinnen uit alle lagen van de bevolking treft.

In het verkennend onderzoek hebben we de kenmerken onderzocht van gezinnen waarin oudermishandeling speelt. We gebruikten hiervoor gegevens die SHG's gedurende drie maanden registreerden. Hier kwam het volgende uit naar voren (op basis van 50 procent respons van de SHG's en in totaal 249 cases). De bevindingen kwamen veelal overeen met die in de literatuur.

- Plegers waren meestal jongens (87%).
- Het geweld neemt na de 14-jarige leeftijd snel toe (dit blijkt tevens uit de politiegegevens). Bij meisjes neemt het geweld met de leeftijd af, terwijl dit bij jongens juist toeneemt.
- Slachtoffers waren meestal de biologische moeder (62%).
- Van alle plegers was 82 procent thuiswonend; daarvan woonde bijna 38 procent bij beide biologische ouders; bijna 47 procent woonde alleen met de biologische moeder; geen van de plegers woonde alleen met de biologische vader.
- Wanneer de frequentie en duur van de geweldsepisodes bekend was, was de frequentie bij een derde van de cases wekelijks. In 60 procent van de cases speelde het geweld langer dan een jaar.
- De meeste meldingen bij de SHG's waren afkomstig van de politie; van 40 procent was aangifte gedaan: dit is hoog in vergelijking met de 27 procent aangiften van huiselijk geweld in het algemeen bij de politie (Ferwerda en Hardeman, 2013).
- De aard van het geweld was zowel lichamelijk (78%) als psychisch (70%), waarbij het in 11 procent van de gevallen (ook) om financiële uitbuiting ging.
- Bij vrijwel alle plegers waren er naast de geweldsproblematiek ook een of meer andere problemen: (andere) gedragsproblemen (41%), psychiatrische problemen (25%), verslaving (28%), schulden (10%), verstandelijke beperking (10%), criminaliteit (9%), zelf mishandeld of verwaarloosd (4%), leerproblemen (6%).
- Niet zelden was er ook sprake van geweld buiten het gezin: mishandeling van de (ex-)partner van de jongere komt voor bij één op de tien gevallen.
- Bij 86 procent van het totaal aantal cases was er naast de pleger-gerelateerde problematiek ook andere problematiek bij de ouders of in het gezin. Dit betrof bij bijna een derde een scheiding van de ouders; bij een op de tien was er partnergeweld tussen de ouders; ook opvoedproblemen met andere kinderen kwamen regelmatig voor (14%).
- Bij bijna twee derde van de plegers was er al hulpverlening aanwezig; bij bijna een kwart ging het om meer dan één categorie van hulp. Bij ongeveer de helft van de cases was er ook breder in het gezin al hulp aanwezig.

In het verkennend onderzoek zijn daarnaast focusgroepen georganiseerd en interviews met professionals gevoerd, en is met ouders gesproken. Daaruit komt het beeld naar voren van een groot taboe. Ouders die bang zijn voor hun kind komen daar niet snel mee naar buiten. Zij schamen zich en voelen zich schuldig. Ook zeggen zij weinig informatie te kunnen vinden op internet en voelen zij zich onvoldoende gehoord door de hulpverlening, die over het algemeen meer bekend is met kinderen als slachtoffer dan als pleger. Dit kan ouders in een lastige positie brengen. De meldingen bij de politie en SHG's betreffen waarschijnlijk het topje van de ijsberg en zijn doorgaans zeer ernstig.

Aanbevelingen:

- *Om gezinnen tijdig te kunnen ondersteunen dient er in het algemeen meer aandacht te komen voor de problematiek van agressie en geweld van kinderen en jongeren gericht op hun ouders/verzorgers.*
- *Agendeer daarom het onderwerp oudermishandeling en neem het thema bijvoorbeeld op in landelijke publiekscampagnes over huiselijk geweld.*

Oudermishandeling is meestal gezinsproblematiek, waarbij negatieve communicatie- en gedragspatronen leiden tot verstoorde relaties en gezag van de ouders. Vaak begint het met verbaal geweld tussen het twaalfde en veertiende jaar.

Een specifieke groep wordt echter gevormd door jongeren met (mogelijk) een psychiatrische aandoening die vaak pas in de loop van de puberteit tot uiting komt. Agressie en geweld maken dan deel uit van het geheel van symptomen. Ook is er vaak sprake van depressiviteit. Wanneer er tevens problemen op school ontstaan, kunnen jongeren met ernstige gedragsproblemen in een neerwaartse spiraal terechtkomen van verzuim, schorsing, (soft)drugsgebruik, geen dagbesteding en overmatig computergebruik.

Aanbevelingen:

- *In het bijzonder is preventie nodig bij het begin van de puberteit (12- tot 14-jarige leeftijd). Wees alert bij extreme agressie bij het begin van de puberteit.*
- *Agressie en geweld dient expliciet aan de orde te komen in het contactmoment van de Jeugdgezondheidszorg met tweedeklassers in het voortgezet onderwijs. Ook moet er in opvoedingsondersteuning aandacht zijn voor agressie en geweld geïnitieerd door kinderen en jongeren.*
- *In het bijzonder moet er aandacht uitgaan naar jongeren die een verhoogd risico lopen door een (ontluikende) psychiatrische aandoening of ernstige gedragsproblemen met gering aanpassingsvermogen, lage frustratietolerantie en oppositioneel gedrag.*

Daarbij wordt de groep 18- tot 23-jarige plegers vooral als problematisch ervaren omdat deze buiten de jeugdzorg valt en moeilijk met hulp te bereiken is wanneer de jongere zelf niet gemotiveerd is. Dit terwijl met name bij jongens het geweld juist vanaf 15-jarige leeftijd toeneemt. Ook zijn er weinig (begeleide) woonvoorzieningen voor deze groep en resteert voor ouders een melding bij de politie.

Aanbevelingen:

- *Politie, SHG en jeugdzorg stem interventies op elkaar af en overweeg welke aanpak is geboden om het geweld te stoppen/te voorkomen. Denk aan een tijdelijk huisverbod bij 18- tot 23-jarigen; zorgmelding en , eventueel uithuisplaatsing met begeleiding van jonge plegers onder de 18 jaar.*
- *Extra aandacht is nodig voor woonvoorzieningen voor plegers van 18- tot 23 jaar.*
- *Vergeet niet de broertjes en zusjes en hun veiligheid.*
- *Neem ouders serieus. Werk met hen samen. Verwijs zo nodig naar hulp voor henzelf.*
- *Wees vasthoudend; geef niet op als de jongere/pleger niet open staat voor hulp.*
- *Een goede afstemming tussen zorgaanbieders, SHG's en politie is op het gebied van oudermishandeling essentieel. Oudermishandeling dient in de regiovisies en gemeentelijke beleidsplannen huiselijk geweld opgenomen te worden en in, het nieuwe jeugdstelsel en bij de samenvoeging van SHG's en AMK's geborgd te worden.*

Wat zijn signalen en risicofactoren?

Uit de grotere buitenlandse studies (Pagani, 2003 en 2009; Ulman en Straus, 2003; Kennair en Mellor, 2007; Elliott, 2011; Holt, 2011; 2013; Routt en Anderson, 2011) naar oudermishandeling komen de volgende signalen en risicofactoren naar voren:

- de biologische ouders zijn gescheiden
- ervaring met huiselijk geweld (partnergeweld, kindermishandeling)
- een lage frustratietolerantie en gering aanpassingsvermogen
- oppositionele gedragsproblemen
- een psychiatrische aandoening
- alcohol- en drugsgebruik (met name als trigger)
- opvoedstijlen die permissief, te beschermend of te rigide zijn
- ontbreken van onderlinge betrokkenheid binnen het gezin en van het gevoel 'ertoe te doen'
- invloed van sociale omgeving (media, peers) en/of juist ontbreken van een sociaal netwerk
- opvattingen over genderrollen en geweld
- criminaliteit in de publieke sfeer
- probleemgedrag op school, (langdurig) verzuim en gepest worden

Aanbevelingen:

- *Vraag als professional naar agressie en oudermishandeling bij gezinnen waar sprake is (geweest) van andere vormen van huiselijk geweld (partnergeweld, kindermishandeling), (vecht)scheiding en alleenstaand ouderschap met jongeren vanaf 12 jaar.*
- *Vraag als professional in de jeugdzorg en -GGZ naar agressie en oudermishandeling bij jongeren met (mogelijk) een psychiatrische aandoening.*
- *Denk als mentor of begeleider in het voortgezet onderwijs bij (ernstig) probleemgedrag van een leerling en langdurig verzuim aan mogelijke agressie en oudermishandeling.*

Welke preventie- en hulpprogramma's zijn er?

Er bestaan in Nederland geen preventieprogramma's die gericht zijn op bewustwording of het voorkomen en vroeg signaleren van oudermishandeling. Ook in andere landen komt dit nauwelijks voor.

Enkele SHG's schreven een methode over crisisinterventie en casemanagement bij meldingen van oudermishandeling: *Wat wil je eigenlijk? Methodische handleiding bij de aanpak van geweld tegen ouders*. (SHG Groningen, Blijf Groep (Amsterdam) en Fier Fryslân, 2011).

In de wetenschappelijke literatuur zijn weinig hulpprogramma's beschreven die zich specifiek richten op gezinnen waar oudermishandeling voorkomt. De meeste programma's werken met groepssessies voor ouders (vooral in Australië) en soms ook voor jongeren, en/of sessies met zowel ouders als jongeren. Gerandomiseerd effectonderzoek is alleen uitgevoerd met de methode *Non-Violent Resistance/Geweldloos Verzet* in Engeland en Duitsland (Weinblatt en Omer, 2008; Ollefs, 2009). Quasi-experimenteel onderzoek met een redelijke grote steekproef is uitgevoerd met het Amerikaanse programma *Step-Up* (ORS, 2005). Genoemde onderzoeken laten gunstige effecten zien.

Specifieke hulpprogramma's bij oudermishandeling zijn er in Nederland niet. Wel zijn er hulpprogramma's en agressieregulatie-trainingen gericht op het terugdringen van antisociaal, agressief en delinquent gedrag van jongeren in het algemeen. Daarbij gaat het meestal om ernstige problematiek en/of crimineel gedrag. Met uitzondering van *Agressieregulatie Op Maat* (Hoogsteder e.a, 2012) zijn de Nederlandse hulpprogramma's van origine afkomstig uit het buitenland: *Multisysteem Therapie* (MST), *Functional Family Therapy* (FFT), *Geweldloos Verzet* en *EQUIP*. De genoemde programma's zijn erkend door het ministerie van Veiligheid en Justitie en/of de databank Effectieve Jeugdinterventies van het Nederlands Jeugdinstituut.

Aanbevelingen:

- *Stimuleer dat alle SHG's kennis hebben van oudermishandeling en mogelijke interventies en informeer ouders (en jongeren) door voorlichting en via publiekscampagnes.*
- *Breng de programma's MST, FFT en vormen van agressieregulatie-training meer onder de aandacht als verwijsmogelijkheid.*
- *Geweldloos Verzet is mogelijk op grotere schaal toe te passen om (ook) een antwoord te bieden op de problematiek bij 'lichtere' cases.*
- *Ga na of de benadering van Signs of Safety zich leent voor de aanpak van oudermishandeling.*

Verder lezen?

De volledige rapportage met literatuurlijst is te downloaden van www.movisie.nl en www.tno.nl

Colofon

© Movisie/TNO 2014 – Teksten mogen worden overgenomen met bronvermelding.

Dit onderzoek is uitgevoerd door: Remy Vink en Fieke Pannebakker (TNO), Annemiek Goes en Nicole Doornink (Movisie) met financiering van Stichting Kinderpostzegels Nederland, TNO en Movisie.

Met dank aan de begeleidingscommissie: Prof. Dr. Stefan Bogaerts (Universiteit van Tilburg), Barbara Schmeits (Gemeente Amsterdam), Gerianne Rozema (Steunpunt Huiselijk Geweld Midden-Brabant), Mariëtte Christophe (Landelijk programma Huiselijk Geweld en de Politietak).